

razvila župnija tudi v Koprivniku. Proces naj bi se zaokrožil šele leta 1509 z ustanovitvijo župnij v Mozlju in Črmošnjicah in vikariata v Starem Logu.

Dejstvo je, da je v Črmošnjicah že pred letom 1509 stala cerkev, posvečena Marijinemu Vnebovzetju. Nekateri avtorji njene začetke postavljajo v drugo polovico 14. stoletja, saj naj bi bilo po mnenju kočevskega zgodovinarja Josefa Obergfölla črmošnjiško ozemlje kolonizirano v letih 1364–1400. Janez Höfler je v *Gradivu za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pržupnija Cerknica* (AES 26 (2004)) uveljavil domnevo, da naj bi se župnija Črmošnjice že pred letom 1509 izločila iz kočevske župnije. Pogled na zemljevid Kočevske to možnost postavlja pod vprašaj, saj je težko verjeti, da bi tako oddaljene kraje skoraj stoletje in pol zadovoljivo oskrbovala duhovščina iz Kočevja. Dvom v to tezo zbujajo dejstvo, da je med Kočevjem in Črmošnjicami že okoli leta 1400 nastala samostojna župnija v Koprivniku. Razlog za podobno »osamosvojitve« Črmošnjic bi bil lahko že v tistem času, saj ima župnijska cerkev starodavni patrocinijski Marijinega Vnebovzetja, zato je morala kmalu postati sedež vikariata vsekakor še v 15. stoletju.

Vzhodno in zahodno obrobje Kočevske je bilo v cerkveno-upravnem smislu sploh nekaj posebnega in ni bilo odvisno od župnije Kočevje. Ozemlje kočevarskih župnij Nemska Loka in Spodnji Log je bilo npr. dolga stoletja vse do jožefinskih reform pod župnijo Stari trg ob Kolpi (Poljane), ki je obstajala že dobro stoletje pred naselitvijo nemško govorečih kolonistov. Se je kaj podobnega zgodilo tudi z ozemljem črmošnjiške župnije, ki bi po logiki prvotno lahko spadalo pod Koprivnik ali celo Šmihel pri Novem mestu? Leta 1509 se je zgodila pridružitve starotrške in šmihelske župnije novomeškemu kolegiatnemu kapitlju. Morda je prav ta dogodek botroval dokončni osamosvojitvi župnij Črmošnjice in Mozelj, ki sta na vzhodu mejili na prej imenovani župniji, zlasti še, ker je ta dogodek povzročil postopni »odhod« starotrške župnije iz ribniškega v novomeški arhidiakoniat. Podoben pojav je mogoče zaslediti tudi na zahodu Kočevske, kjer je ozemlje današnje župnije Draga prvotno spadalo pod Osilnico oziroma ozemlje Grčaric pod Ribnico, Stara Cerkev pa je bila enklava ribniške župnije sredi kočevske vse do leta 1788. Vsekakor je ustanovitev oziroma osamosvojitve črmošnjiške in mozelske župnije mogoče postaviti v navedeni kontekst.

Matjaž Ambrožič

Borut Batagelj: Izum smučarske tradicije: Kulturna zgodovina smučanja na Slovenskem do leta 1941. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije (Zbirka zgodovinskega časopisa, 38), 2009, 512 strani.

Smučanje je neke vrste stereotip »pravega« Slovenca, tako kot je »pravi« Slovenec le tisti, ki je že bil na vrhu Triglava. To je bilo predvsem pomembno za nacionalno emancipacijo, saj gre za umetno konstruiran stereotip. Veliki temi slovenske smučarske zgodovine sta predvsem bloško smučanje in Planica, na manj znane smučarske podvige in prakse pa širša množica pozablja.

Predzgodovinski obstoj smučanja je dokazan z najdbo smučke iz Kalvträska na severu Švedske, ki je datirana na okrog 3200 pr. n. št., ob jezeru Sindor v Rusiji pa so bili odkriti fragmenti smuči iz mezolitika, datirani med 7. in 6. tisočletjem pr. n. št. Na Slovenskem najdemo dobro dokumentiran obstoj starosvetnega bloškega smučanja šele v 17. stoletju, je pa to dokaz, da je bilo smučanje poznano tudi zunaj subpolarnega severnega pasu oz. Skandinavije.

Mit o zibelki slovenskega in srednjeevropskega smučanja zajema bloško smučanje, ki je del močnega slovenskega smučarskega imaginarija. »Problem« bloškega smučanja je naslednji: starejša kot je zgodovina, več velja. O bloškem smučanju morda prav zato obstajajo različne teorije, saj je del ljudske kulture in je njegov izvor težko določiti. Morda je bloško smučanje staroslovanska dediščina, ki so jo Slovani s seboj na ta prostor prinesli v 6. stoletju ob naselitvi, morda pa je avtohtono in je nastalo na Blokah. To je zelo kompleksno vprašanje, ki za svoje reševanje zahteva predvsem interdisciplinarnost. Smuči so služile za preživetje v težkih razmerah in so lajšale zimska opravila. Bloške smuči so uporabljali predvsem za hojo po ravnem.

Valvasor je okolico bloškega smučanja lociral na prostor okoli Turjaka. Po njem zelo dolgo ni več omemb smučanja na slovenskih tleh, šele v letu 1793 pride do kratkega opisa smučanja v prostoru med Italijo in Kranjsko. Iz leta 1820 izvira škofovsko vizitacijsko poročilo, v katerem je opisano, da duhovniki prehajajo območja, pokrita s snegom le na »ozkih dilcah«. Najprizadenejši za odkrivanje in predstavljane dediščine bloškega smučanja pa je bil zagotovo Rudolf Badjura, ki je že leta 1912 obžaloval, da se smučanje ni razvilo v nacionalni šport.

Smuči so bile pri nas posebnost Blok vse do leta 1890, ko se je začela prva evforija modernega smučanja, saj po tem najdemo opise, ki so povezani z modernim, ne bloškim, smučanjem. Do spremembe v percepciji smučanja je prišlo predvsem preko tehničnih spoznanj.

Obstaja zmotno mnenje, da je bloško smučanje izumrlo kar naenkrat, okoli leta 1942. V resnici je bil to proces, ki se je začel s pojavom modernega smučanja, zadnji udarec pa mu je zadala fašistična oblast Ljubljanske pokrajine.

Moderno smučanje se pri nas ni razširilo z Blok, temveč preko tujih vplivov, preko večjih in smučarsko bolj razvitih dežel Štajerske in Koroške. Leta 1923 se je v okolici Rakeka odvijalo prvo jugoslovansko državno prvenstvo v smučarskem teku, leta 1927 pa je bil ustanovljen smučski klub Bloke iz Nove vasi. Jugoslovanska zimskošportna zveza, ki je bila ustanovljena v Ljubljani leta 1922, je hkrati slavila starosvetno bloško smučanje, vendar je poleg tega tudi pripomogla k njegovemu funkcionalnemu izumrtju, saj je na Blokah spodbujala moderno smučarsko dejavnost.

V razvoju percepcije Slovencev kot smučarskega naroda ni nepomemben »naš« odnos do zime. Ta je bil primerljiv z odnosom do zime v okviru norveške zgodovine. To je bil čas, ko je bilo potrebno potrpeti, vendar je bil to hkrati tudi čas zabave, saj so se takrat vrstile sezone plesov. Sčasoma se je ljudi polastila tako močna gorniška mrzlica, da so sezono planinstva želeli raztegniti tudi na zimo. Odpravljali so se na bližnje hribe ter v visokogorje in se v odpravah

posluževali krpelj. Kmalu so bile nekatere kočice odprte tudi pozimi, saj je za slovensko smučanje pomembno dejstvo, da se je predvsem navezalo na planinstvo, nekoliko kasneje pa so se začele urejati tudi markacije smučišč. Medtem se je mestno okolje odločilo za alternativo: drsanje in sankanje.

Smučanje se je tako pojavilo pred koncem 19. stoletja po različnih koncih in krajih Evrope, ponekod pa, kjer so bili začetki smučanja povezani s skandinavskimi deželami, se je smučanje izpopolnilo in postalo izraz nacionalnega mišljenja in čustvovanja.

Na prelomu v 20. stoletje so se na slovenskem ozemlju vrstili nepovezani in razpršeni primeri prvih poskusov modernega smučanja. V tem času se je leto še vedno oprijemalo drugih dejavnosti: gozdarstva, vojske, turizma...

Športno gibanje je bilo razširjeno predvsem med meščanstvom, kar je bil tudi povod za širjenje smučanja. Prvi smučar med ljubljanskim meščanstvom je bil prav gotovo Oskar Gratzy. Ta je smučanje začel širiti leta 1891, saj ga je videl kot nadomestek za kolesarjenje, ki ga pozimi ni bilo mogoče izvajati. Do dokončnega prodora smučanja pa je prišlo leta 1909, ko je v dnevnikih mogoče najti kup pritožb čez neprevidne smučarje v Tivoliju. Smučanje se je pred prvo svetovno vojno odvijalo predvsem v dveh ljubljanskih športnih klubih. Leta 1914 je Kranjska deželna zveza za tujski promet na čelu z Rudolfom Badjuro organizirala prvi smučarski tečaj.

Po zgledu tujine je prišlo tudi pri nas preko tehničnega napredka ter razvoja letovišč in zdravilišč do razvoja turizma kot posebne panoge. Tako je bil Bohinj kmalu prepoznan kot eden izmed najbolj perspektivnih turističnih krajev na Slovenskem in celo v dvojni monarhiji. Tudi propagiral se je kot spodbuda nacionalnega gospodarstva. Bohinj je to častno mesto zasedel po razvoju železnice, saj ga je pred tem prekašal Bled. Kot spodbudo za razvoj turizma v Bohinju so uvedli med drugim sistem znižanja kart, vrstili pa so se tudi brezplačni smučski tečaji. Dne 23. februarja 1913 se je odvila smukaška tekma s startom pod vrhom Bače, za tem pa se je odvilo še nekaj tekem. Vendar je bila v Jugoslaviji turistična politika dosledno urejena šele z Uredbo o pospeševanju turizma leta 1936, z njo pa je prišlo leto pozneje tudi do razglasitve turističnih krajev.

Smuči so bile pomemben sestavni del gozdarske opreme, preko gozdarstva pa so prišle tudi k lovčemu. Henrik Schollmayer, ki je deloval v Snežniškem revirju, je poskrbel za prenašanje smučarske prakse na kranjsko plemstvo. V obravnavi »širite-ljev« smučarske prakse sta prav tako pomembna Josef Jarisch in Edmund Čibej.

Batagelj je zapisal, da se slovenska historiografija zaveda kranjskocentričnosti obravnav smučanja. Zato je pomembno, da se na mestu omeni tudi ljudsko smučanje na Pohorju. Mariborski Nemci so na tem območju, po zgledu severnih sosedov, smučanje pri-

vedli na višjo stopnjo, leta 1893 pa je bil organiziran prvi smučarski izlet od Studencev proti Pekram.

Smuči pa niso bile le sestavni del gozdarske opreme, pomembne so bile tudi v vojski. Večina najbolj izurjenih avstroogrskih gorskih enot, ki so bile usposobljene tudi za smučanje, je bila v prvi svetovni vojni »pokošena« ž v Galiciji, zato so v tem času hiteli z usposabljanjem vojakov in smučarskimi tečaji. V času Kraljevine SHS, po prvi svetovni vojni, je bila vojska pretežno srbska in zato smučanje ni bilo posebno uveljavljeno. Pobuda za razvoj smučanja v vojski je tako prišla predvsem s strani Slovencev, bolj točno s strani Jugoslovanske zimskošportne zveze. Vojaških oddelkov za smučanje je tako z leti postajalo vedno več. Najpomembnejšo vlogo je pri nas igral 1. planinski polk, ki je bil nastanjen v Škofji Loki. Odvijala pa so se tudi vojaška tekmovanja kot ekipna tekmovanja. To široko spoznavanje s smučanjem je za seboj potegnilo še drugo stran gospodarstva, in sicer povečanje proizvodnje smučarske opreme.

Med obema svetovnjima vojnama se je smučanje razvilo v neke vrste »ljudski šport« in se vedno bolj uveljavljalo ter sčasoma postalo najmočnejše športno gibanje. Vedno bolj se je začelo pojavljati tudi v medijih, število smučarjev na Slovenskem se je po koncu prve svetovne vojne pa do leta 1931 povečalo z le nekaj 1000 na približno 25.000, prihajali pa so iz vseh družbenih razredov. Zahvala temu silovitemu razvoju gre predvsem zelo aktivni Jugoslovanski zimskošportni zvezi, s tem da je Slovenska zimskošportna zveza nastala kot samostojna institucija šele januarja leta 1940 na Jesenicah. Vedno bolj se je spreminjal tudi glavni namen in cilj smučanja: namesto »gentlemanstva, fair playa in amaterizma« sta se v šport začela vključevati »dosežek in spektakel«. Pomembno vlogo v razvoju smučanja na naših tleh so odigrale tudi športne organizacije in klubi (npr. Sokol in Orel).

Dokončna cepitev na nordijsko in alpsko smučanje se je izvršila v začetku tridesetih let 20. stoletja. Med alpske tehnike so tako šteli smuk, slalom in konec tridesetih let še veleslalom, med nordijske oblike smučanja pa smučarski tek, vztrajnostni tek in skoki.

Prvo mednarodno prvenstvo v alpskih disciplinah je bilo sicer razglašeno naknadno, je pa tu mišljeno tekmovanje v smuku in slalomu februarja leta 1931 v Münnu. Pri nas (pa tudi v tujini) je bil predvsem znan Triglavski smuk, ki se je prvič odvijal leta 1927 pod imenom Hitrostna alpska tekma iz Kredarice v Krmo.

Za uveljavitev smučarskih skokov je pomembna Planica, ki spada nekako v okvir slovenske kolektivne smučarske identitete, vendar pa se skoki na slovenskih tleh niso začeli v Planici. Na našem ozemlju so se od leta 1925 pa do 1934 gradile vedno nove skakalnice in avtor povzema karikirano misel,

da je bilo v Sloveniji več skakalnic kot pa solidnih skakalcev.

V Planici se je prva pomembnejša prireditev odvila februarja 1934, in sicer državno prvenstvo z mednarodno udeležbo, ki ji je po tekmi sledilo podiranje rekordov. S Planico in njenimi problematikami je prišlo med letoma 1936 in 1938 do razmišljanj o novi disciplini in sicer smučarskih poletih, vendar pa se ti še dolgo niso razvili v samostojno disciplino.

Prva kombinirana mednarodna smučarska tekmovanja na našem območju, ki so bila sicer zaznamovana s težavami, so se odvijala v Bohinju. Tako se leto 1931 dojemata kot velik mejnik v slovenski smučarski zgodovini. Problemov pa ni primanjkovalo niti pri organiziranju Vseslovenskega prvenstva, ki je bilo leta 1935 predvideno na Bledu. Prvenstvo je bilo tako predstavljeno na Pokljuko in v Planico.

Nikakor ne gre pozabiti na akademska tekmovanja, ki so se odvijala tudi v Sloveniji, saj je bil šport v preteklosti nekakšno gibalno nacionalne zavesti. Obstajalo je kar nekaj akademskih športnih ali smučarskih organizacij.

Pomembna sestavina smučanja kot kolektivne (nacionalne) ideologije je tudi mitizacija ali občudovanje junakov, v slovenski smučarski zgodovini pa so za to bili vedno potrebni nadpovprečni tekmovalni rezultati ter moralne kvalitete. Prvi izstopajoči ljudski junak je vsekakor bil Franc Smolej.

Spodbude za uveljavljanje smučanja pri nas so tako prihajale z vseh strani, zato ni nepomembno dejstvo, da je osnova za vključevanje smučanja v šolstvo obstajala že leta 1890, vendar se je to realiziralo dosti počasneje. Nosilca širitve smučanja v šolah sta bila predvsem Jugoslovanska zimskošportna zveza in Ministrstvo za telesno vzgojo naroda.

Čeprav je bil šport zgodovinsko gledano vzdrževalec moške hegemonije, pa Batagelj pravi, da je bilo smučanje eden izmed najbolj odprtih športov za ženske. Med moške discipline so šteli predvsem vztrajnostni tek, skoki ter smuk, med najbolj ženske discipline pa smučarski tek ter kasneje še slalom, veleslalom ter deloma tudi smuk.

Smučanje pa se ni razvijalo le na območjih, ki jih danes dojemamo kot »smučarska« in prav to kaže na vseslovensko dojetanje smučanja kot »nacionalnega športa«. Med ta območja sodijo tako tudi Prekmurje, Dolenjska, Notranjska pa tudi Primorska.

Skozi zgodovinsko zelo dobro utrjeno pripoved o razvoju smučanja na Slovenskem vidimo, da se je smučanje pravzaprav zelo dolgo trudilo priti do veljavnosti, ki jo ima danes na naših tleh. Ne gre torej za večnost pojava, temveč bolj za konstrukt o »nacionalnem športu« in je tako, kot pravi že sam naslov knjige, izum neke vrste tradicije. Nikakor pa ni identificiranje našega naroda s smučanjem neka posebnost, saj je to močno med drugim pri Avstrijcih ter, najbolj med vsemi, pri Norvežanih.

Knjiga zgodovinarja dr. Boruta Batagelja je v prvi fazi predelava njegove doktorske disertacije in je celovit pregled razvoja in procesa uveljavitve smučanja na slovenskem ozemlju. Seveda ne manjka dodatkov in pregleda najpomembnejših delov evropskega razvoja opreme, tehnike in priljubljenosti smučanja.

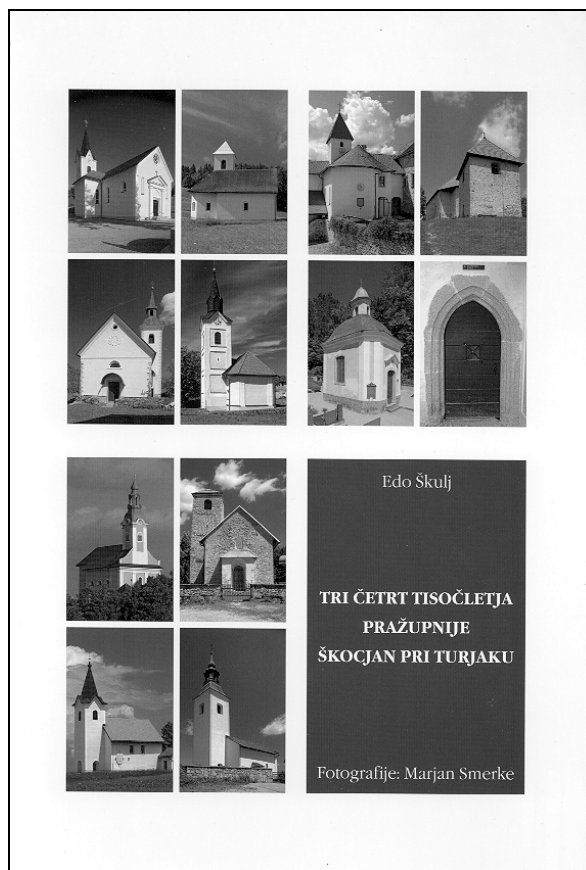
Borut Batagelj je eden izmed najbolj mednarodno uveljavljenih avtorjev na področju smučarske zgodovine, kar je očitno tudi ob branju njegove knjige. Nudi kritičen odnos do problematik slovenskega zgodovinopisja v okviru razvoja smučanja pri nas, posebno kar se tiče kranjskocentričnosti ter pozabljanja nekaterih pomembnih imen, ki so bila zasluzna za širjenje smučarske prakse. Ne samo, da so podatki, ki jih avtor množi v pripovedi, skrbno obdelani in preverjeni, tudi okvir svoje obravnave je avtor razširil v tolikšni meri, da je celoto možno razumeti na daljši, celo interdisciplinarni ravni, kot zgodovino dolgega trajanja.

Jasmina Pretner

Edo Škulj (avtor), Marjan Smerke (fotograf): Tri četr tisočletja pražupnije Škocjan pri Turjaku. Ljubljana : Družina, 2010, 216 strani.

Dr. Edo Škulj, od leta 2005 župnik v Škocjanu pri Turjaku, je zelo plodovit raziskovalec in pisec, ki v letošnjem letu praznuje okroglih 70 let. Njegov impresivni cobiss izpis vsebuje le za spoznanje manj kot 1000 enot. Njegovo zanimanje je prvenstveno usmerjeno v zgodovino cerkvene glasbe, glavna tema njegovega raziskovanja pa so orgle na Slovenskem, o katerih je izdal deset monografij. Poleg cerkvene glasbe pa Eda Škulja privlači tudi zgodovina velikolaškega območja, saj ni le škocjanski župnik, ampak tudi po rojstvu tamkajšnji domačin – rojen v Podsmreki pri Velikih Laščah. Prav po njegovi zaslugi je v zadnjih nekaj letih izšlo več monografij, ki razkrivajo bogato zgodovino škocjanske župnije oz. nekdanje pražupnije. Tako je bila leta 2006 javnosti predstavljena *Kronika župnije Turjak* (AES 28), leta 2007 *Jerebova kronika župnije Škocjan pri Turjaku* (AES 29) ter leta 2009 *Kronika župnije Rob* in *Iz turjaške oznanilne knjige* (AES 31). Poleg tega je pod njegovim uredništvom škocjanska župnija v poljudni obliki izdala tri izseke iz Jerebove kronike, in sicer *Odmevi prve svetovne vojne v župniji Škocjan pri Turjaku* (2006), *Kako sem zidal škocjansko cerkev* (2007) in *Kako sem vodil škocjansko godbo* (2009).

Škuljeva najnovejša monografija nosi naslov *Tri četr tisočletja pražupnije Škocjan pri Turjaku*. Monografija pravzaprav ni znanstveno, temveč strokovno delo z navedeno literaturo, avtor sam pa jo je označil za fotomonografijo. Gre za deloma besedilni, deloma slikovni prikaz vseh cerkva v nekdanji škocjanski pražupniji, ki je danes razdeljena na tri župnije – Škocjan, Turjak in Rob. Tudi sama knjiga je zato v grobem razdeljena na tri dele, od katerih je v vsakem predstavljena ena od omenjenih župnij s svojimi cerkvami. Besedilni del je večinoma kompilacija že znanih in objavljenih podatkov o zgodovini župnij in cerkva ter njihovi arhitekturi in opremi, nekaj je tudi avtorjevih osebnih opazk. Pri vsaki župniji so navedeni biogrami župnikov, in sicer od delitve škocjanske pražupnije v sklopu jožefinskih reform konec 18. stoletja do danes. Zlasti so zanimivi izpisi iz župnijskih kronik, iz katerih izvemo o številnih lepih, pa tudi manj lepih trenutkih iz župnijske zgodovine, o vremenskih neprilikah, o odnosu okoliškega prebivalstva do cerkva in župnikov ter o (ne)ukrepih povojne oblasti glede cerkvenih stavb in opreme. Za bralce brez znanja latinščine je posebej dobrodošlo dejstvo, da so prevedeni latinski napisi na ploščah, ki jih najdemo vzdane v cerkvene zidove, ter nekateri cerkveni dokumenti. V knjigi je tudi obširno fotografsko gradivo, ki besedilo ne le ilustrira in dopolnjuje, ampak samo zase